

Het woord 'leproze' of 'melaatse' roept een afschuwelijk beeld op van een deerniswekkende, mismaakte figuur die over straat loopt met een klepper en 'onrein' roept. De mensen steken over om hem of haar uit de weg te gaan. Het is dus niet zo vreemd dat 'melaatse' synoniem is geworden voor 'uitgestotene' en 'verschoppeling'.

Vervloekt door een ziekte

Epidemieën werden vaak gezien als een vorm van goddelijke vergelding (hiv en aids zijn een modern voorbeeld), maar lepra neemt een bijzondere plaats in op de lijst met Gods straffen. In de Bijbel wordt meerdere keren vermeld dat God een per-

soon straft met een ziekte waarvan men vermoedt dat het lepra of melaatheid is, en ook staat er te lezen dat de ziekte een misdadiger 'zal aankleven, en uw zaad tot in de eeuwigheid'.

Lepra is echter niet erfelijk; het is een langzame, progressieve ziekte die wordt veroorzaakt door de bacterie *Mycobacterium leprae* of *M. lepromatosis*, die vooral wordt aangetroffen in tropische landen. De ziekteverwekker kan zich tot wel twintig jaar in het lichaam voortplanten zonder enige symptomen, zodat het lastig is om te achterhalen hoe iemand geïnfecteerd is geraakt.

Doordat de ziekte als een vloek en niet als een medische aandoening werd gezien, werden de slachtoffers verzorgd door priesters, niet door dokters. In het Bijbelboek Leviticus staat in detail beschreven hoe leprozen moesten worden behandeld, en dit bleef eeuwenlang de norm:

Voorts zullen de klederen des melaatsen, in wier die plaag is, gescheurd zijn, en zijn hoofd zal ontbloot zijn, en hij zal de bovenste lip bewimpelen; daartoe zal hij roepen: Onrein, onrein! Al de dagen, in welke deze plaag aan hem zal zijn, zal hij onrein zijn; onrein is hij, hij zal alleen wonen; buiten het leger zal zijn woning wezen.

Dat laat weinig aan de verbeelding over.

Het middeleeuwse Engeland had echter geen van de wetten die melaatsen in veel andere landen troffen, waar de slachtoffers geen rechten hadden als het ging om huwelijken en erfenissen. De enige Engelse wet betreffende melaatsen was een besluit uit 1346 waarin ze werden verbannen uit Londen. De redenen hiervoor zijn niet duidelijk, maar het was mogelijk een reactie op een specifiek incident of specifieke situatie. In het besluit worden de lepralijders ervan beschuldigd dat ze op

zijn minst onverschillig staan tegenover het gevaar dat ze vormen voor hun medeburgers en in het ergste geval de ziekte bewust verspreiden – 'sommigen pogen anderen te besmetten met die afgrijpselijke smet opdat zij, voor hun eigen armzalige troost, meer lotgenoten hebben (...)'

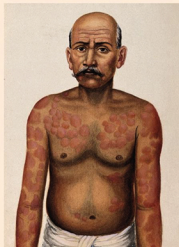
Dit deden zij, volgens het besluit:

(...) door middel van wederzijdse communicaties, en door besmetting met hun vervuilde adem, door vleeslijke gemeenschap met vrouwen in stoven [bordelen] en andere geheime plaatsen, die zij afschuwelijk genoeg vaak bezoeken, en bevleken zo gezonde mensen (...) tot grote schade van de inwoners van deze stad.

Toch werden de slachtoffers niet altijd wreed behandeld. Volgens sommige mensen was het lijden van de melaatsen vergelijkbaar met dat van Christus en stonden ze daardoor dichterbij God. In het Engeland van de twaalfde eeuw werden lepralijders vaak goed verzorgd, meestal door religieuze ordes of in speciale ziekenhuizen, de leprozenhuizen. In de tijd dat het verbod in Londen werd uitgevaardigd, veranderde die houding deels vanwege de pest en de Zwarte Dood. De ziekte was toen al op haar retour in Europa, wellicht doordat de bevolking meer immuun was geworden.

Terug in de tijd

De oorsprong van een ziekte herleiden is altijd lastig. De documentatie is vaak incompleet en beschrijvingen van de symptomen zijn meestal vaag, waardoor vaak niet duidelijk is om welke ziekte het gaat. Lepra is in dat opzicht extra verwarrend doordat veel symptomen lijken op die van andere huidaandoeningen, waaronder schimmelinfectie zoals de verminkende aandoening fusus.

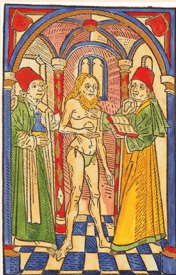

Boven: schilderij van een man te de eerste stadia van huidlepra, tijdens de reactiefase.

De negentiende-eeuwse dermatoloog George Thin schreef over lepra:

Dat een specifieke ziekte (...) wordt erkend door alle Joodse schrijvers en de Egyptenaren toont aan dat er in die tijd, evenals nu, een bepaalde ziekte bestond die zich onderscheidde van alle andere aandoeningen (...) door de ernst van de symptomen, de ongeheelbaarheid en de misvormende en verminkende aard.

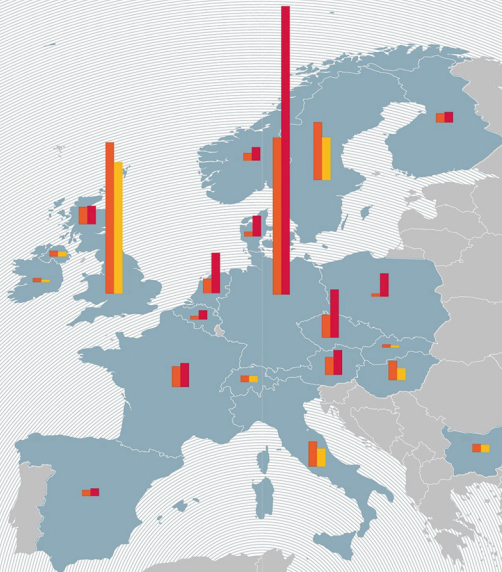
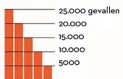
Met zijn bewering over 'een bepaalde ziekte' in de Joodse en Egyptische geschriften begaf Thin zich echter op dun ijs. In de vroege geschriften staat niets specifiek over lepra.

Boven: De leproze, houtsnede uit Das Buch der Natur, 1482.

Gevallen van roodvonk in Europa tijdens WOII

- 1939
- 1944 (afname gevallen)
- 1944 (toename gevallen)

sen in het huis last van buiktyfus. Een riool-technicus, George Sober, werd erbij gehaald om de zaak te onderzoeken. Eerst vermoedde hij dat de lokale zoetwatermosselen de bron van alle ellende waren, maar toen concludeerde hij dat Mellon de bacteriën bij zich droeg en verspreidde, hoewel ze zelf gezond was. Wetenschappers begonnen toen te beseffen dat sommige mensen drager konden zijn van de ziekte en die konden verspreiden zonder dat ze zelf ziek waren.

Sober begon de onwillige Mellon te achtervolgen en probeerde monsters te krijgen van haar feces, urine en bloed. Hij slaagde daar niet in, maar ontdekte wel dat van de acht gezinnen voor wie ze had gewerkt, zeven te maken hadden gehad met buiktyfus en dat sommige slachtoffers waren overleden. Dat jaar overleden drieduizend inwoners van New York aan de ziekte, iets wat grotendeels wordt toegeschreven aan Mellon.

De agenten die haar meenamen voor tests, moesten haar in bedwang houden. Ze bleek positief te zijn voor *S. typhi* en werd drie jaar in quarantaine geplaatst. Mellon werd in 1910 vrijgelaten op voorwaarde dat ze nooit meer zou koken. Ze ging aan de slag als wasvrouw, maar begon toch weer te koken omdat dit veel beter betaalde. Vijf jaar lang slaagde ze erin uit handen van de autoriteiten te blijven; ze werkte zelfs onder de naam Mary Brown een tijdje in een kraamkliniek in Manhattan, waar ze in 3 maanden tijd ten minste 25 mensen besmette, van wie er 2 stierven. Ze werd tot haar dood in 1938 in quarantaine geplaatst.

Een ambtenaar van de Amerikaanse volksgezondheid omschreef het probleem van dragers als volgt:

De vuile man die in de metro aan een lus hangt, kan een drager zijn van buiktyfus, of misschien was die modieuze geklede dame die er vlak

daarvoor aan hing wel geïnfecteerd met een of andere akeelige ziekte. Als die mensen ziek in bed zouden liggen, zouden we ze vermijden. Maar nu kan dat niet.

Het verhaal van 'Typhoid Mary', zoals Mallon werd genoemd, is vrij bekend. Mary's verhaal speelt echter ook een rol in de discussie over de rechten van het individu tegen de rechten van de staat. Volgens sommigen werd ze extra unfair behandeld omdat ze een arme Ierse immigrant was. 'Ik heb nooit tyfus gehad en ben mijn leven lang gezond geweest', zei ze tegen een journalist. 'Waarom moet ik worden verbannen als een melataste en mijn dagen doorbrengen in eenzame opsluiting met alleen een hond als gezelschap?'

Verplichte immunisatie

In 1900, toen de epidemie in Bloemfontein uitbrak, was er al een vaccin beschikbaar tegen buiktyfus. Sir Arthur Conan Doyle, de bedenker van Sherlock Holmes en een gepensioneerd arts, ging naar Zuid-Afrika om de slachtoffers te verzorgen. Na zijn terugkeer pleitte hij voor verplichte immunisatie in het Britse leger. In die tijd weigerden de meeste soldaten vaccinatie vanwege de bijwerkingen, hoewel de ziekte, net als vlektyfus, dysenterie en syfilis, waar geen vaccins voor waren (en zijn), al eeuwenlang een plaag was in oorlogsgebieden. Toen de Britten tijdens de Eerste Wereldoorlog verplichte immunisatie introduceerden, bleven de troepen redelijk gespaard van buiktyfus.

Ook in 2018 is buiktyfus nog altijd reden voor bezorgdheid. De ziekte treft jaarlijks naar schatting 11 tot 20 miljoen mensen, van wie tussen de 128.000 en 161.000 sterven. Beter leefomstandigheden en antibiotica hebben ervoor gezorgd dat het aantal ziekte- en sterfgevallen in ontwikkelde landen dras-

tisch is gedaald, maar in delen van Afrika, Noord- en Zuid-Amerika, Zuidoost-Azië en de West-Pacific blijft buiktyfus een groot probleem. In die gebieden loopt iedereen die geen toegang heeft tot schoon drinkwater en goede rioleringskansen op de ziekte, en kinderen zijn het kwetsbaarst.

In 2017 adviseerde de WHO dat een nieuw vaccin dat langer immuuniteit bood standaard zou moeten worden aangeboden aan kinderen van zes maanden en ouder in landen waar de ziekte heerst. Kort daarop werd 85 miljoen dollar beschikbaar gesteld

Boven: soldaten krijgen het anatifusvaccin tijdens de Eerste Wereldoorlog.

voor het vaccin, te beginnen in 2019. Verstedelijking en klimaatverandering hebben ondertussen 'de potentie om de wereldwijde belasting van buiktyfus' te verhogen, aldus de WHO, die ook waarschuwt voor de groeiende resistentie tegen de antibiotica die worden gebruikt bij de behandeling van de ziekte.

Verspreiding van syfilis
tussen 1492 en 1520

